

O TARDO

((Notas de mitoloxia popular galega))

POR

XAQUIN LORENZO FERNANDEZ

A concencia do home primitivo, poboada de mil seres, benéficos úns e maléficos outros, fluctuaba n-un ambiente de eternas preocupacións pra fuxir dos ruíns e atraguerse a protección dos bós.

Fose a orixe de istes seres humán ou divina, fosen Deuses ou Mortos, o home estaba â sua mercede e somentes a forza de sacrificios podía evitar as suas vinganzas.

Aquiles Deuses e aquiles Mortos eran temidos e o temor presidia o seu culto. Cecais se lle misturase algo de gratitude, mais non habia n-il amor.

Pasou o tempo e morreron moitos de aquiles antergos Deuses; xa se non fán sacrificios pra aplacar as suas iras. O culto ao Morto-Deus, ao Lar, pasou a ser un formulismo sen importancia, refrexado na nova relixión.

Mais todo non morreu; a alma esencialmente pagán dos nosos campesiños non podia prescindir en absoluto de todas aquelas forzas misteriosas e, pese aos esforzos do cristiaismo, conserva ainda moitas formas da vella relixión.

Ainda son moitos os espíritos que viven no noso campo e que exercen a sua influencia n-il, anque a sua importancia foise perdendo.

Antre aquiles seres de poder ilimitado, habia outros cuías

accións non acadaban ao domiño do absoluto, senon que se vian reducidos a un curto campo de acción. Algúns de istes seres podían faguer ben ou mal, coma as fadas, as bruxas, os nubeiros, etc.

Outros eran completamente inofensivos, como ocorre co tardo, obxeto de istas notas.

Os datos de que nos valemos foron recollidos por nós da tradición oral na terra de Lobeira, ao sul da provincia de Ourense e na fronteira con Portugal.

N-algunhas rexións da Galiza, entre elas en Lobeira, consérvase nidiamente a tradición de iste persoaxe misturada n-outros sitios co trasno e coa pantasma.

Non é difícil albiscar a súa primitiva natureza por entre as influencias que sofriu e que o fan aparecer hoxe entre os nosos campesiños c-un carácter un pouco híbrido.

É hoxe, e foi probablemente sempre, o diaño burlón.

Pousase pol-a noite no peito da xente que durme, producindo-lle unha opresión; finxe pasadas na noite atrás dos camiñantes, pra lles pór medo; parte o eixe do carro cando se está lonxe da casa; desfai os feixes que a xente leva ás costas; perde as almalhas no monte pra que o dono de elas ande toda a noite na súa procura...

Agora ben; como é o tardo?

Eu non-o vin, mais coñezo a un vello que tivo a fortuna de velo e que me contou como era.

O tardo é pequeniño; non ergue do chan arriba de tres coartas. O seu modo de andar non é coma o da xente, senon que anda aos pinchos e ten unha maravillosa axilidade. Vai cuberto c-un traxe vello, tén barbas e, coma nota característica, vai cuberto c-un gorretiño bermello.

Iste é o tardo, por decilo así, ao natural, pois tamén pode transformarse n-un ser calquera do reino animal.

O tardo tenlle medo á luz; somentes sai fora da terra cando o sol fuxiu detrás do horizonte pra tornar a ela en canto amañece. Cecais a esta súa condición aluda o nome de tardó que se lle dá.

Pol-o demais é un ser inofensivo; compracese en lle xogar á xente bromas mais ou menos pesadas, anque sin gran trascendencia.

Ademais, o tardo é cobarde: en canto ve que lle poden faguer mal, foxe coma unha centella; cando se atopa n-un apuro, homildase e suprica pra que o axuden. Coma pequeno que é, ten mal xenio e enrabexase pol-a mais pequena cousa.

A súa mentalidade é estremadamente reducida; de isto aproveitanse os campesiños pra se ceibaren de il.

Todos istes detalles doumos a min quen-o viu, quen sofriu as súas bromas e quen se ceibou de il por algúns dos procedimentos que se empregan pra esconxuralo.

Imos agora ver algunhas das fazañas do tardo e o remedio que en cada unha se lle puxo, cando iste remedio tiña lugar.

N-unha ocasión viña un home do muiño; era xa tarde e o home ia canso, desexando chegar a súa casa e deitarse. Á volta de unha carballeira viu, coa natural alegría, que por alí andaba a pacer unha besta; o home foise chegando a modiño a ela deica lle botar a man por riba, montou de un brinco, arreoulle cos talóns e a besta arrancou á carreira. Así estiveron a correr durante moito tempo, mais non daban chegado á casa, anque o camiño era o dereito, según podía comprobar o home. Seguiron correndo hastra que o cabalo cansou; entón, pegou un brinco, chimpou ao home no chan e desapareceu. Ergueuse o home e atopouse a unha enorme distancia da súa casa e, se quixo, colleu o camiño e chegou a meiodía onda a súa xente, despois de pasar toda a mañán andando. Aquela besta era o tardo, que o quixera embromar.

Un veciño de certo pobo observaba que un cabalo que tiña na corte, aparecía total-as mañáns suado e coas serdas do rabo trezadas de tres en tres. O home logo se deu conta da cousa: aquilo era obra do tardo. E propuxose espantalo.

Descravou unha taboa do piso que caía por riba da corte do cabalo e, cando chegou a noite, púxose a espreitar á beira de ela. Levaba xa alí un bó anaco, cando sentiu rebulir na corte; ergueu a taboa e ollou: o cabalo estaba quedo, mais atrás de él atopábase o tardo trezandolle os pelos do rabo: cando rematou esta importante operación, montou dacabalo e comezou de trotar arredor da corte. N-unha de estas carreiras acertou a pasar por baixo do sitio en que estaba o home, quen, aproveitando a ocasión, meteu o brazo pol-o burato e agarroulle o gorretiño ao tardo. En canto iste sentiu que llo quitaban, comezou a se laiar, pedíndolle ao home que llo devolvese, que se non voltaría a meter coil; o home deullo e o tardo desapareceu a todo correr.

Velaquí, pois, un procedemento pra se ceibar de él: quitarlle o gorrete. En efecto; o tardo non se pode marchar sen levar o seu capucho e ao mesmo tempo ten que se ir denantes que naza o día, por eso non volta ao sitio en que llo pillaron unha vez.

Mais hai tamén outros procedimentos pra que o tardo se vaia e non moleste mais.

Como queda dito, ten unha cativa intelixencia; non sabe contar mais que deica trés (n-outros sitios deica dez) e ten a mania de contar todo o que atopa; a xente sabe aproveitar ben isto.

Habia unha muller que total-as noites sentía por riba do peito un peso que a abafaba. Ela non sabía de que podería ser, mais unha veciña a quen llo contou, resolveulle a dúbida: era o tardo que viña pol-as noites a se sentar por riba de ela. Ao mesmo tempo deulle un remedio que a muller utilizou ao día seguinte: deixou no seu coarto, por riba de unha mesa, unha

cunca chea de liñaza. Cando o tardo apareceu, caeu na tentación de contar as sementes, que o mesmo houberan podido ser de millo, de centeo, de fabas, ou de outra cousa calquera. Valeiron a cunca encol da mesa e comezou de contar:

— Unha, dúas, tres; unha, dúas, tres...

Pero como non sabe contar mais non podía saír de eiquí; estivo co-esta cantinela un bo anaco até que cansou e fuxiu deixando as sementes. E non voltou a molestar á muller

Outra vez entreñábase o tardo en ir faguer ruído no dobre de unha casa, non deixando dormir aos que vivían n-ela. Mais eiquí sabían con quen trataban e logo puxeron remedio: encheron un caneco de auga e puxerono por riba do teito, por onde andaba o tardo. Cando iste apareceu pol-a noite, chamoulle a atención o caneco e púxose a miralo e a lle dár voltas; n-unha de estas, a auga derramouse. Cando aquilo viu o tardo quixo volver a recoller a auga, pois a il gostalle deixar as cousas do mesmo xeito que as atopa. Andivo todo abraiado a apañar coas mans, mais cando viu que non conseguía collela, botou a correr e non apareceu mais por aquí dobre.

Outra maneira de conseguir que fuxa consiste en deixarlle un sarillo dos que se empregan pro liño; o tardo ponselle dar voltas até que cansa i-entón vaise.

Gosta tamén de ir aos muiños pra se rir dos que alí concorren pol-a noite.

Unha vez foron ao muiño tres mozas. Á porta atoparon un meniño chorando de frío; colleron, metérono dentro, tapárono ben e sentáronse á súa beira. O neno calou e estivo quedo, mais en canto queceu pillou a correr e saíu pol-a porta afora, namentras berraba:

— Ujújú

que as nenas do muiño
quentaronme o cú...!

Era o tardo, que as quixera embromar.

Outra vez un home foi ao muiño n-un burro pra levar un saco de millo. Cando voltou, viña dacabalo, mais o aparello afroxou e deu a volta; o home quedou por baixo do burro, cos pés cara arriba, mais sen caer ao chan. Así veu deica a sua casa sen se decatar da postura que traguia ate chegar onda a sua familia, con moita risa dos que o vian pasar.

Así pois, o tardo é conpretamente inofensivo e as suas bromas carecen de trascendencia.

Todas estas suas condicións fan que teña un caracter persoal, a pesares do coal non está perfectamente diferenciado en toda a Galiza. É moi corrente confundilo con outros seres mitolóxicos, especialmente co trasno, deica o extremo de lle chamar *trasnada* a unha fazaña semellante ás do tardo.

Mais a diferenca aparece ben crara si eisaminamos o seu aspecto e a sua maneira de ser.

En efecto; o tardo ten unha grande semellanza cos gnomos das lendas xermánicas. É coma istes un ser pequeno, co seu gorro bermello, as suas barbas e o intresante detalle de que o tardo, o mesmo que os gnomos, vive por baixo da terra.

É pois un xenio da terra, como o son os gnomos.

Ainda hoxe eisiste na Alemaña un ser idéntico ao tardo, chamado Alp ou Mahre, que se senta no peito da xente namentras esta dorme e que vai faguer ruído pol-as noites.

A orixe do tardo é tamén distinta da dos outros seres con que se lle confunde: tanto o trasno coma a pantasma teñen a sua orixe nos mortos. Son seres que pertescen ao mundo en que viven os mortos; denantes de ser trasnos ou pantasma foron homes.

O tardo, non; sempre foi tardo; tardo nace e toda a sua vida o é.

Sin embargo, teñen algúns puntos de contacto, anque de pouca importancia e que cecais se debe a que a xente os con-

funde ás vegadas: N-algúns sitios adoitase deixar no lume, pol-as noites, uns croios pra que os mortos se veñan a quentar n-iles.

Pois ben; o tardo fai o mesmo que os mortos; cando pol-a noite se deixan esquecidas as trébedes na lareira, o tardo ven a se sentar n-elas pra quecer.

Pol-o demais, diferenciase ben dos outros seres que forman parte do mais alá nas concencias dos nosos campesiños.

Pra nós, o tardo ten a sua razón de eistir nos pesadelos. Istes fixeron nacer un ser que se entretén en molestar â xente pol-a noite, sendo despois o que fai ruído no dobre e o que ocasiona todas esas molestias que se non podían espricar de primeira intención.

Iste será o mais antergo aspecto do tardo. Despois, coas invasións xermánicas o tardo foi contamiñado con outras crências análogas que istes pobos traguian consigo, anque non todas fosen de orixen xermánico, senon adequiridas por iles no seu contacto con outros pobos. Dos xermanos debeu tomar o tardo o seu aspecto físico, idéntico ao dos gnomos.

O detalle do gorretino bermello atopámolo bastante difundido no seu aspecto de gorro máxico, como se pode ver, entre outros sitios, nas aventuras de Hassán Al-Bassri, narradas nas *Mil noites e unha noite*, conto, cecais, de orixe persa.

O tardo é, pois, unha das moitas herencias dos nosos antergos. Ao través do tempo e das distancias vemolo hoxe erguerse antre a nosa mitoloxia popular, adornado con algunhas influencias estranas, mais deixando ver o seu ser primitivo.

A confusión que n-algúns sitios eisiste antre o tardo e os outros poboadores do mais alá, debese, seguramente, a estas influencias.

A pesares de todo, é o tardo, cecais, o ser que aparece c-unha persoalidade mais crara e mais marcada no panorama da nosa mitoloxia popular.

*

* *

Xa no prelo estas notiñas, tivemos ocasión de recoller em Lobreira unha intresante lênda en col da orixe do tardo.

Vela aqui:

Cando Deus rematou de crear o mundo, foi-se prao ceo; unha vez dentro, chamou pol-os seus anxos pra que entrasen tamén. Os anxos viñeron e entraron, pechando-se as portas do ceo cando Deus dixo: *sursum corda*. Mais houbo un anxo que non correu tanto coma os outros e cando pecharon o ceo, aínda il non poidera entrar, tendo que se quedar no mundo en castigo da sua *tardanza*. Iste anxo é o *tardo*.

É, pois, un anxo que quedou fora do ceo e pol-o tanto un demo; mais o seu pecado non foi grave por eso il non é ruín, limitando o seu poder a se rír da xente.

Por eso é pecado o lle faguer mal, coma ceibarse de il por meios violentos ou baterlle. Somentes se pode esconxurar por procedimentos que non-o perxudiquem.

É un ser ao que se lle tén mais compasión que malquerenza.

Esta lênda ven a nos confirmar na nosa opinión de que a sua orixe é distinta da dos outros seres mitolóxicos cos que se confunde às vagadas.

Lobeira, 1933.
